

MỘT SỐ TÁC GIẢ NƯỚC NGOÀI VIẾT VỀ SỰ KIỆN NGUYỄN TẮT THÀNH RA ĐI TÌM ĐƯỜNG CỨU NƯỚC

ĐỖ HOÀNG LINH*

Cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX, Việt Nam từ một nước phong kiến độc lập bị thực dân Pháp xâm lược trở thành nước thuộc địa, nửa phong kiến. Trong khi phong trào yêu nước chống Pháp đang diễn ra mạnh mẽ ở nhiều nơi thì triều đình nhà Nguyễn đầu hàng, chấp nhận sự bảo hộ hoàn toàn của Pháp. Giai cấp phong kiến đã mất vai trò lịch sử. Phong trào yêu nước do các sĩ phu tiến bộ lãnh đạo tiếp thu những luồng tư tưởng mới từ bên ngoài, đi theo hai xu hướng: bạo động và cải cách nhưng đều thất bại trước sự đàn áp của thực dân Pháp. Vấn đề đặt ra: Làm thế nào tìm một con đường cách mạng đúng đắn để lãnh đạo nhân dân ta đánh đuổi thực dân, lật đổ phong kiến?

Là một thanh niên sớm có nhận thức xã hội sâu sắc và rất đau xót trước nỗi thống khổ của đồng bào, Nguyễn Tất Thành khâm phục các lãnh tụ tiền bối nhưng không hoàn toàn tán thành cách làm của họ. Nguyễn Tất Thành thấy rằng, mọi cách thức tiến hành ở trong nước hay đi ra nước

ngoài, sang Trung Quốc hay Nhật Bản đều không thể thành công; phải tìm con đường mới, phải đi ra nước ngoài nhưng theo một hướng khác để cứu nước, giải phóng dân tộc. Thời điểm lịch sử, diễn biến sự kiện và kết quả thực tế đã lý giải chính xác quyết định quan trọng, táo bạo và trí tuệ sáng suốt của người thanh niên yêu nước Nguyễn Tất Thành lúc đó. Phân tích về sự kiện *xuất ngoại* kéo dài ba thập kỷ này, không chỉ có những nhà nghiên cứu, các sử gia, học giả trong nước mà rất nhiều tác giả nước ngoài, các nhà nghiên cứu quốc tế đã đưa ra quan điểm, nhận định, suy nghĩ riêng của mình.

William J. Duiker - nhà ngoại giao. Giáo sư sử học Đại học Penn State đã viết: “Chỗ ở của Thành ở gần bến Nhà Rồng nơi các con tàu xuyên đại dương thường xuyên lui tới. Thành quyết định tìm việc làm trên một trong những con tàu đó để ra nước ngoài. Ngày 2-6, một anh thanh niên tên là Ba xuất hiện ở cầu tàu Đô đốc Latusơ Torêvin, Thuyền trưởng Louis Eduard Maisen e ngại nhìn khuôn mặt thông minh nhưng thân hình khá mảnh khảnh của anh. Ba quả quyết là việc gì anh cũng làm được và đã

* Khu Di tích Hồ Chí Minh tại Phú Chủ tịch

thuyết phục được Maisen cho một chân phụ bếp. Ngày hôm sau, anh bắt tay ngay vào công việc rửa bát, giặt quần áo, lau sàn, nhặt rau và đốt lò. Ngày 5-6, tàu Đô đốc Latusơ Torêvin rời Sài Gòn ra Biển Đông, thẳng tiến tới Xingapo lúc đó đang thuộc Anh. Tại sao Nguyễn Tất Thành lại quyết định rời đất nước? Các nhà viết sử ở Hà Nội cũng thường nhắc đến những hồi ức của Hồ Chí Minh về việc rời đất nước như một sứ mệnh cứu nước. Tuy nhiên, không nghi ngờ gì, khi rời Sài Gòn tháng 6-1911, anh thanh niên Nguyễn Tất Thành đã hoàn toàn nhận thức được những bất công mà đất nước mình đang phải gánh chịu và trong nước không có lời giải. Biết đâu, anh có thể tìm kiếm được những lời giải ở nước ngoài”¹.

Bernard Fall, nhà văn, nhà báo, Giáo sư Khoa Quan hệ quốc tế Trường Đại học Howard, Washington D.C, người đã hoàn thành luận án tiến sĩ về Chủ tịch Hồ Chí Minh, suy nghĩ rằng: “Là một nhà hoạt động chính trị hơn là một lý thuyết gia, ông Hồ nhanh chóng bỏ nghề dạy học. Năm 1911, ông đi Sài Gòn theo một vài khóa dạy nghề rồi trở thành phụ bếp trên chiếc tàu buôn của người Pháp. Lúc này ông đổi tên là Ba, có lẽ vì ông là người con thứ ba trong gia đình, nhưng đây chưa phải là lần đổi tên cuối cùng. Bằng việc chọn một tàu biển của Pháp trên tuyến đường châu Âu, ông Hồ đã có một quyết định chính trị cơ bản: ông đã hướng về phương Tây chứ không phải phương Đông. Bởi vì, vào thời kỳ này có một số

người Việt Nam, nhất là những người dân tộc chủ nghĩa bảo thủ thường nhìn về phía Trung Quốc của Quốc dân Đảng để tìm thấy gợi ý, một sự dẫn dắt hoặc hướng về Nhật Bản đang mở rộng bành trướng, những nhà lãnh đạo dân tộc chủ nghĩa như Phan Bội Châu đã thành lập phong trào Đông du, tức là đi về phía Đông - một phong trào có nhiều người Việt Nam trẻ tuổi noi theo trong vòng hơn 20 năm”².

David Halberstam, phóng viên chiến trường, nhà văn, nhà báo Mỹ nhận xét về bản chất sự kiện: “Ông Hồ không theo Phan Bội Châu sang Nhật, nhưng ông đã nghe rất kỹ một lời khuyên của người ái quốc lão thành: để chống Pháp thành công cần phải có một đảng phái vững mạnh, một tổ chức theo đúng nghĩa của nó. Tinh thần yêu nước của ông Hồ phát triển cao hơn ở Huế, ông tiếp tục tham gia phong trào chống thuế và phải rời nhà trường. Ông nghĩ có thể học được rất nhiều điều qua những cuộc viễn du ở thế giới bên ngoài hơn là ngồi học trong khuôn khổ do người Pháp tạo ra. Sau khi dừng chân tại làng chài Phan Thiết, ông quyết định rời Việt Nam đi sang phương Tây để nghiên cứu thế giới của người châu Âu. Sau này, những người Pháp, Mỹ khá bối rối không hiểu tại sao ông Hồ sau khi trải qua nhiều năm tháng ở nước ngoài lại có thể quay về và ngay lập tức nắm quyền lực chính trị tại Việt Nam? Nguyên nhân bởi thời điểm rời Việt Nam lúc đó rất thích hợp vì hai từ *tự do* không chỉ một người ra đi mong

muốn mà tất cả đồng bào của ông đều đang khao khát”³.

Tác giả người Đức Hellmut Kapfenberger có cách lý giải riêng: “Trên bến cảng có con tàu Đô đốc Latusơ Torêvin của Công ty Sắcgiơ Rêuyni. Một chàng thanh niên gầy gò bước lên con tàu hơi nước này tự giới thiệu tên mình là Ba với những người Việt ở trên tàu. Nguyễn Tất Thành đã bắt đầu dùng bí danh lần đầu tiên mà sau này trở thành tên anh trong một vài năm. Bởi bộ máy của cơ quan an ninh Pháp ở Đông Dương biết rõ ràng không chỉ về Nguyễn Sinh Sắc mà còn về các con ông, nên ta có thể giải thích cho chuyện này: đi sang Pháp, chàng thanh niên muốn đánh lạc hướng của các cảnh sát mật, để có thể có một khoảng thời gian tự do không bị sách nhiễu. Một trong ý nghĩa của việc đổi tên theo đạo Nho có thể hiểu anh chọn tên đơn giản để không làm tổn hại đến thanh danh của gia đình, do phải làm công việc thấp kém trên một con tàu. Vài năm sau đó, người ta biết rằng quá thật anh thanh niên Nguyễn Tất Thành đã từng là đối tượng theo dõi của mật thám Pháp tại quê hương mình”⁴.

Phóng viên tạp chí *Người New York*, nhà nghiên cứu chuyên về châu Á Robert Sharplen suy nghĩ khá đơn giản: “Ông Hồ là một người trung thành với lý thuyết của Đảng, một người tuân thủ kỷ luật nhưng cũng là người quốc gia chủ nghĩa, nhiệt thành và tự tin... Năm 1911, sau khi theo học Trường trung học Huế, Hồ Chí Minh đã rời bỏ quê hương, xuống làm bồi bếp

trên một chiếc tàu thủy đi sang Pháp. Trong ba năm tiếp theo, ông đi vòng quanh thế giới, làm nhiệm vụ của người phụ bếp và dành thời gian rảnh rỗi để đọc bất cứ cuốn sách nào có trong tay, từ Sếchxpia, Tônxtôi, cho tới Mác. Thời gian đi ngao du khắp nơi đã giúp ông phát triển tài năng ngôn ngữ đặc biệt của mình. Ông nói được tiếng Pháp, Anh, Nga, Đức, Thái và ba thổ ngữ Trung Quốc”⁵.

Tổng biên tập một tạp chí về Việt Nam của Pháp, Dominique de Miscault, liên tưởng: “Vào năm 1911, Nguyễn Tất Thành rời khỏi Sài Gòn. Nước mắt, nhà tan, Người chọn cuộc sống lưu vong, bôn ba nơi xứ người để tìm con đường cứu nước. Nguyễn Tất Thành lên tàu sang Pháp, mang theo bức thư xin vào học ở các trường thuộc địa, gửi tới Tổng thống Cộng hòa và Bộ Thuộc địa! Đối với người dân Pháp chúng tôi, cử chỉ này phản ánh một chủ nghĩa lý tưởng và sự mạo hiểm ngoài sức tưởng tượng!”⁶.

Épghênhê Kôbêlêp, nhà sử học người Nga lại tìm cách giải đoán bằng chiều sâu tri thức thông qua một nhân vật trung gian khác: “Nếu nhiều thanh niên cùng tuổi với Thành được Phan Bội Châu hướng về phương Đông, về nước Nhật, coi nước Nhật là hình mẫu của nước Việt Nam độc lập trong tương lai thì Thành lại hướng về một thế giới khác... Chắc hẳn ý tưởng đó lần đầu tiên nảy sinh ở Thành khi anh đọc các tác phẩm của Giăng Giắc Rút-xô. Qua tác phẩm *Thú tội* của Rút-xô, Thành được biết chàng thanh niên Rút-xô trước khi trở

thành nhà khai sáng vĩ đại đã có tới 10 năm lưu lạc trên các neo đường của các nước châu Âu. Vậy là ông đã học được nhiều ở một ngành khoa học quan trọng và cũng khó khăn nhất - khoa học cuộc sống. Rồi chính cuộc sống cũng như thế giới bất bình đẳng, thế giới đau khổ, nghèo đói xung quanh ông, đã giúp ông sau này trở thành người đề xướng những tư tưởng cao quý về tự do, bình đẳng, bác ái và trở thành sứ giả của Đại cách mạng Pháp⁷.

Lady Borton, nữ tác giả chuyên viết về Việt Nam của Đại học Ohio nói ngắn gọn: “Thế hệ những nhà yêu nước điển hình như Phan Bội Châu, Phan Châu Trinh đã tìm sự phản kháng thông qua học bổng và quản lý nhà nước. Thế hệ kế cận tiêu biểu là Hồ Chí Minh nhận thấy rằng muốn lật đổ người Pháp cần phải tổ chức lực lượng vững mạnh. Mặc dù Phan Bội Châu đã mời Hồ Chí Minh tham gia phong trào Đông du nhưng Hồ Chí Minh đã chọn Tây du để thâm nhập vào trung tâm quyền lực của chủ nghĩa thực dân. Và năm 21 tuổi, Người rời Việt Nam”⁸.

Giáo sư sử học Josephine Stenson, Trường Đại học Florida Atlantis, người đã tự bỏ kinh phí đi khắp thế giới theo dấu chân hành trình của Nguyễn Ái Quốc để kiểm chứng lại lịch sử thì nhận định: “Chính từ việc biết đến câu châm ngôn của Cách mạng Pháp: tự do, bình đẳng, bác ái mà Hồ Chí Minh quyết định rời Việt Nam đi tìm hiểu những thực tế khác và nguồn gốc triết học của câu châm ngôn đó. Bởi vậy, tháng 6-1911, Hồ Chí Minh xin vào

làm thủy thủ trên con tàu biển Latusơ Torêvin như một người phục vụ trên tàu”⁹.

Miguel De Stefano, Giáo sư Viện Nghiên cứu châu Á (Cuba) viết: “Khi còn là một thanh niên rất trẻ, Nguyễn Tất Thành đã phải rời Tổ quốc, hòa nhập vào thế giới để tìm hiểu con quý thực dân ngay trong sào huyệt của nó. Người tin tưởng sâu sắc là sẽ tìm thấy con đường xóa bỏ nghèo đói mà dân tộc mình đang phải chịu đựng”¹⁰.

Cốc Nguyên Dương, chuyên viên Viện Khoa học xã hội (Trung Quốc) đưa ra một góc nhìn rộng hơn: “Chủ tịch Hồ Chí Minh đã quyết tâm rời Tổ quốc thân yêu, bốn ba khắp năm châu, bốn bề để đi tìm chân lý cách mạng và con đường cứu nước cứu dân. Hình bóng và dấu chân Người đã lưu lại từ châu Âu, châu Phi đến châu Á và Mỹ - Latinh. Dù đi tới đâu, Người đều cùng sống với quần chúng lao khổ, nhóm lên ngọn lửa cách mạng ở đó”¹¹.

Không chỉ những nhà nghiên cứu lịch sử, nhà văn, nhà báo hay phóng viên bày tỏ nhận định, hiểu biết của mình về cuộc đời, sự nghiệp và những mốc thời gian quan trọng trong quá trình hoạt động của Hồ Chí Minh mà ngay cả những người lính, cựu chiến binh từng đến Việt Nam cũng dành một phần ghi chép từ cuộc chiến tranh một số suy nghĩ về một *đôi thủ lớn đáng kính* - Hồ Chí Minh. Giảng Xanhtony, sĩ quan tình báo, đại diện Chính phủ Pháp đàm phán với Việt Nam giai đoạn 1945-1946 nói lướt qua sự kiện này trong hồi ký: “Hồ Chí Minh từ biệt gia đình xuống tàu Latusơ Torêvin làm bồi bếp khởi đầu một cuộc

hành trình dài đến Mỹ, Anh. Đức rồi Pari là nơi ông định cư ở đó. Ông làm rất nhiều nghề, đặc biệt là nghề thợ ảnh. Đó là những cách để ông kiếm sống và để có điều kiện say sưa tham gia các vấn đề chính trị”¹².

Dixee R. Bartholomew Feis, chỉ huy cao nhất của tổ chức tình báo chiến lược OSS năm 1945 (tiền thân của CIA) đặt vấn đề một cách thẳng thắn: “Sinh năm 1890 tại Nghệ An, một tỉnh có truyền thống cách mạng, phần lớn thời trai trẻ Hồ Chí Minh bôn ba năm châu bốn biển, phải làm đủ nghề lật vật và thử nghiệm một loạt triết lý chính trị. Ngày 5-6-1911, Thành rời Việt Nam với mục đích khám phá thế giới bên ngoài sự thống trị của thực dân Pháp bằng cách nhận việc làm trên một con tàu Pháp”¹³.

Như vậy, qua một số ý kiến, nhận định của các học giả, tác giả nước ngoài, có thể thấy với nhiều nguyên nhân khác nhau được phân tích, sự kiện xuất ngoại của Nguyễn Tất Thành chỉ hướng tới một mục đích duy nhất: *vì đất nước, vì dân tộc*. Và chính Chủ tịch Hồ Chí Minh trong những lần tiếp các nhà báo nước ngoài cũng đã nói rõ về quyết định ra đi của mình.

Trả lời nhà báo Liên Xô Ôxíp Mandenxtam, Người nói: “Khi tôi độ mười ba tuổi, lần đầu tiên tôi được nghe ba chữ Pháp: Tự do - Bình đẳng - Bác ái. Đối với chúng tôi, người da trắng nào cũng là người Pháp. Người Pháp đã nói thế. Và từ thừa ấy, tôi rất muốn làm quen với nền văn minh Pháp, muốn tìm xem những gì ẩn đằng sau những chữ ấy. Vậy

thì phải làm thế nào bây giờ? Tôi quyết định tìm cách đi ra nước ngoài”¹⁴.

Trả lời phỏng vấn của phóng viên Italia, Giôvani Giécmanétô, Người nói: “Trước đây tôi có đọc một số tờ báo phát hành sang nước tôi, một vài tờ có tính chống đối ở An Nam, có những người lính lê dương do Poăngcarê (Poincare) gửi sang để cải huấn. Những người lính lê dương này đọc đủ thứ. Họ là những kẻ chống đối về bản chất. Họ cho tôi đọc các báo Pháp. Vì thế tôi nảy ra ý muốn sang xem “mẫu quốc” ra sao và tôi đã tới Pari”¹⁵.

Trả lời nhà văn Mỹ Anna Louise Strong, Người nói: “Nhân dân Việt Nam trong đó có ông cụ thân sinh ra tôi, lúc này thường tự hỏi nhau ai sẽ là người giúp mình thoát khỏi ách thống trị của Pháp. Người này nghĩ là Anh, có người lại cho là Mỹ. Tôi thấy phải đi ra nước ngoài xem cho rõ. Sau khi xem xét họ làm ăn ra sao, tôi sẽ trở về giúp đồng bào tôi”¹⁶.

Nhà văn Allan Asbolt (Australia) nhận định: “Một trong những nét nổi bật về cuộc đời Chủ tịch Hồ Chí Minh là Người đã sống nhiều năm ở nước ngoài - ở châu Âu, Anh, Liên Xô, Mỹ và Trung Quốc. Người không bao giờ có tham vọng cá nhân, phù phiếm; Người không cố công để trở thành một nhân vật xuất chúng, theo ngôn ngữ của các xã hội tư bản. Người dành thời gian chủ yếu cho việc nghiên cứu và học hỏi, nghiên cứu chủ nghĩa tư bản trong thực tế có phần dựa vào kinh nghiệm hằng ngày của bản thân trong giai cấp công nhân. Người luôn luôn suy nghĩ

làm thế nào để giải phóng nhân dân nước mình khỏi ách đô hộ và bóc lột thực dân. Người cũng nhận thức sâu sắc rằng cần phải kết hợp sức chiến đấu của ý thức dân tộc Việt Nam đang trỗi dậy với những mục tiêu đồng cảm về cơ bản là hòa bình và nhân đạo của chủ nghĩa xã hội. Trong gần ba thập kỷ, Người đã sống và làm việc ở nước ngoài nhưng về ý thức, Người không hề xa Tổ quốc¹⁷.

Sự thật là chân lý. Trong cuộc bốn ba 30 năm qua 28 quốc gia và vùng lãnh thổ, Nguyễn Ái Quốc đã tìm thấy cảm nang thần kỳ của Lenin, tạo ra bước ngoặt cơ bản trong tư tưởng cách mạng, giúp Người đưa ra một kết luận quan trọng: *Muốn cứu nước và giải phóng dân tộc không có con đường nào khác con đường cách mạng vô sản*. Chỉ có con đường cách mạng theo tư tưởng Hồ Chí Minh mới giành được độc lập thật sự cho dân tộc, làm cho độc lập dân tộc gắn liền với chủ nghĩa xã hội, thực hiện được mục tiêu làm cho nước Việt Nam giàu mạnh, ấm no, hạnh phúc. Thực tế và thành quả đã và đang chứng minh tư tưởng, đường lối cách mạng của Người phù hợp với tiến bộ lịch sử, theo đúng xu thế vận động của quá trình cách mạng thế giới. Và tất cả đều bắt đầu từ một chuyến đi lịch sử làm nên thời đại Hồ Chí Minh.

1. *Ho Chi Minh - A life*, Hyperion House, New York, 2000

2. *Những suy nghĩ cuối cùng về một cuộc chiến tranh*, Nxb Công an nhân dân, H, 2004, tr. 87-88

3. *Ho*, Random House, New York, 1971, P. 24-25

4. *Hồ Chí Minh - một biên niên sử*, Nxb Thế giới, H, 2010, tr.28

5. *Anatomy of a conflict*, Peacock Publisher Itasca, Illinois, 1968

6. Kỷ yếu Hội thảo khoa học quốc tế: *Di sản Hồ Chí Minh trong thời đại ngày nay*, Nxb Chính trị - Hành chính, H, 2010, tr. 718

7. Épghêni Côtêlêp: *Đồng chí Hồ Chí Minh*, Nxb Chính trị - Hành chính, H, 2010, tr.47-48

8. *Ho Chi Minh - A journey*, Nxb Thế giới, H, 2010, tr. 21

9, 10, 11. Kỷ yếu Hội thảo quốc tế về Chủ tịch Hồ Chí Minh của UNESCO và Ủy ban khoa học xã hội Việt Nam, Nxb Khoa học xã hội, H, 1990, tr.184, 49, 141

12. *Câu chuyện về một nền hòa bình bị bỏ lỡ*, Nxb Công an nhân dân, H, 2003, tr.221

13. *OSS và Hồ Chí Minh - đồng minh bất ngờ trong cuộc chiến chống phát xít Nhật*, Nxb Thế giới, H, 2007, tr.15-33

14. *Bác Hồ sống mãi với chúng ta*, CTQG, H, 2005, T. 2, tr.147

15. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, CTQG, H, 2002, T. 1, tr. 480

16. *Hồ Chí Minh - Biên niên tiểu sử*, CTQG, H, 2006, T. 1, tr. 41

17. *Chủ tịch Hồ Chí Minh - Anh hùng giải phóng dân tộc - nhà văn hóa lớn*, Nxb Khoa học xã hội, H, 1995, tr. 177-183.